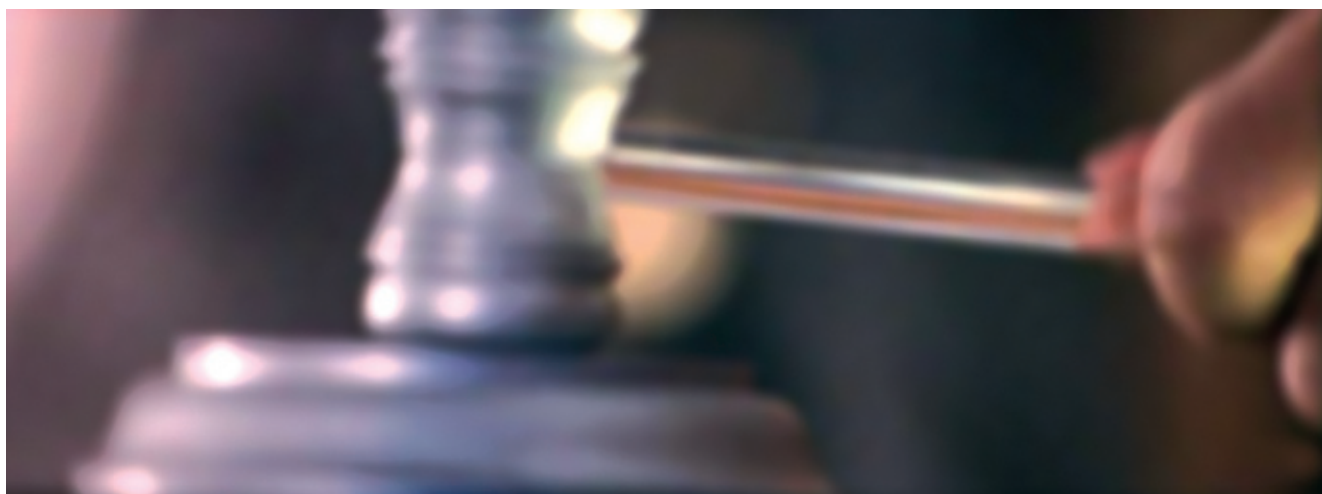

צדק צדק תרדוף – התאמת ההליך הפלילי לאנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית נפגעי עבירה ופוגעים

נעמה לרנר

רקע

שכיחותה של התעללות באנשים עם מוגבלות גבוהה באופן משמעותי משכיחותה אצל אנשים ללא מוגבלות. ההתעללות באה לידי ביטוי במניעת שירותים חיוניים כגון שימוש בצידוד, תרופות ועזרה בהתמודדות בחייו היום יום. נשים עם מוגבלות הן קורבנות להתעללות נפשית מצד מטפלים, ספקי שירותי בריאות, בני משפחה ואנשים זרים (ד"ר מרגרט נוסק, מרכז לחקר נשים עם מוגבלות בטקסס). בשני מחקרים לפחות, נמצא שמחצית מהאנשים עם מוגבלות שהיו קורבנות לתקיפה מינית, חוו תקיפה עשר פעמים ויותר. רבים

אנשים עם מוגבלות מהווים קורבנות קלים לתקיפה. הם חווים אלימות פיזית, נפשית ומינית בשיעור גבוה בהרבה מאנשים ללא מוגבלות. בכל העולם חסרים מודעות וידע מקצועי לטיפול באנשים עם מוגבלות שהותקפו. מערכות הרווחה אינן מיומנות במתן תמיכה וייעוץ לאנשים אלה (בעיקר אנשים עם מוגבלות נפשית ושכלית). המערכת המשפטית אינה ערוכה לחקירתם, ובמקרים המעטים בהם עומד התוקף למשפט, הוא מזוכה, לרוב מחמת מחסור בהתאמות שיאפשרו לנפגע/ת העבירה להעיד עדות קוהרנטית בבית המשפט.

נעמה לרנר, מנהלת המחלקה הקהילתית, בזכות, המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות

אנשים עם מוגבלות, בעיקר שכלית, מחונכים להיות ממושמים ופסיביים. אנו מלמדים אותם להאמין בנו המבוגרים ולהישמע לנו ללא עוררין. לעומת זאת, אנו מנסים ללמדם להתנגד באופן אקטיבי כשהם מותקפים. לא תמיד הם מסוגלים לעשות זאת, מחמת חוסר מיומנות, חוסר ביטחון וחינוך לסבילות.

אנשים רבים עם מוגבלות אינם מסוגלים לדווח על תקיפה שעברו, אם בגלל בעיות שפה ותקשורת, אם בגלל פחד, ואם מחוסר הבנה של הסיטואציה. ברור, שאחוז התקיפות המדווח קטן בהרבה מזה שבמציאות. זוהי נקודת תורפה שהתוקפים מודעים לה ומנצלים אותה. הסיבות שלעיל גורמות לכך שאנשים עם מוגבלות חשופים לפגיעה ולהתעללות בשיעור הגבוה פי כמה מאשר אנשים ללא מוגבלות.

הסיבות למעורבות במעשים עברייניים

אותן סיבות, בעטין אדם עם מוגבלות חשוף לעבירות, עלולות להוביל למעורבותו במעשים פליליים: גורמים עברייניים מנצלים את הבעיות הרגשיות של אנשים עם מוגבלות, את חוסר הביטחון שלהם ואת רצונם להשתייך לחברה, וגוררים אותם לפעילות פלילית. כאמור, מחמת החינוך שקיבלו, אנשים רבים עם מוגבלות מתקשים להתנגד להוראות שניתנו להם על-ידי אנשים ללא מוגבלות.

לעיתים, אנשים עם מוגבלות שותפים למעשה פלילי אף מבלי להבין את הפסול שבו: כך, למשל, אדם עם מוגבלות עלול להיענות לבקשתו של חבר להוציא חפץ מבית זר, מבלי להבין שמדובר בגניבה.

בעיה נוספת היא רגשות ודחפים, שמפאת העדר טיפול ראוי, אינם מנותבים בצורה תקינה, ומביאים לשותפות בעבירות אלימות או מין.

חקירה ועדות של אנשים עם מוגבלות

הליכי החקירה במשטרה וגביית העדות בבית המשפט אינם מותאמים לאנשים עם מוגבלות. תוצאת הדברים: קשה מאד להרשיע תוקפים של אנשים עם מוגבלות מחד, ומאידך – קל מדי לחלץ הודאות שווא מחשודים ומנאשמים עם מוגבלות. לחוקרי משטרה אין הכשרה מיוחדת לחקור אנשים

מהתוקפים היו מוכרים לקורבנותיהם: מטפלים ובני משפחה – שאנשים עם מוגבלות סומכים עליהם, נותנים בהם אמון ותלויים בהם (פרופ' בריאן, אוניברסיטת טמפל, ארה"ב).

גם בקרב החשודים אפשר למצוא אנשים עם מוגבלות. קל מאד לנצלם ולגרור אותם למעשים פליליים. גם חשודים עם מוגבלות נחקרים בדרך שאינה מותאמת לצורכיהם, ולא פעם מחלצים מהם הודאות שווא, בשל חקירה שאינה מותאמת ליכולתם הקוגניטיבית, השפתית או הרגשית.

הסיבות לריבוי הפגיעה באנשים עם מוגבלות

אנשים עם מוגבלות מטבע מצבם תלויים באחרים וזקוקים לעזרה. תלות זו הופכת אותם לפגיעים יותר, ומפחיתה את יכולתם להתנגד כאשר הם מותקפים. בנוסף, אדם עם מוגבלות שהותקף על ידי המטפל שלו מתקשה להתלונן עליו גם בגלל היחסים המורכבים איתו; לא קל לו להתלונן על האדם המעורב בכל פרט בחייו ומאפשר לו לחיות אותם.

אנשים עם מוגבלות שכלית מפרשים, לעיתים, ניצול כמתן יחס, כאהבה או כהפגנת חיבה. בבתי הספר לחינוך מיוחד אין התייחסות מיוחדת לנושא, ואין השקעה רבה בחינוך מיני-חברתי.

עם מוגבלות, תחום הדורש ידע מיוחד ומיומנות גבוהה. בבתי המשפט לא תמיד מבוצעות התאמות, שתאפשרנה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית להעיד עדות קוהרנטית. שופטים ביטאו קושי זה במספר פסקי דין (ראו למשל ת"פ (י-ם) 145/99).

להלן נסקור את הקשיים השפתיים, הקוגניטיביים והרגשיים המונעים מאנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית להיחקר ולהעיד בצורה קוהרנטית:

1. בעיית התמצאות בכמויות – תשובות לא מדויקות לשאלות כמו: כמה פעמים הותקפת? אנשים עם מוגבלות שכלית מתקשים למנות דברים שאינם ויזואליים ושאין נמצאים מול עיניהם. קשה להם מאוד למנות אירועים, במיוחד אם הם רבים ואם חלקם קרו בעבר הרחוק.

2. בעיית התמצאות במושגי זמן – תשובות לא מדויקות לשאלות כמו: באיזו שעה אירעה התקיפה? האם הותקפת בבוקר, בצהריים, אחר הצהריים? לפני כמה זמן הותקפת? האם לפני שבוע, חודש, שנה או שנים רבות? אנשים עם ליקוי בתקשורת על רקע מוגבלות שכלית עלולים לענות: "לפני יותר ממאה ימים", כדי לבטא תחושה שמדובר בזמן רב מבחינתם, למרות שהתקיפה התרחשה רק שבוע קודם לכן. אנשים עם מוגבלות שכלית מתקשים להשתמש בתאריכים, ולכן יתקשו במתן תאריך מדויק לאירועים. בנוסף, אנשים עם מוגבלות תופסים, לעיתים, את חלקי היום בצורה שונה מהרגיל. אנשים המאושפזים בבתי חולים פסיכיאטריים, לדוגמה, עשויים לקרוא לשעה שש בבוקר "שש בלילה", מאחר שהשעה הזו נכללת עדיין במשמרת הלילה בבית החולים.

3. חשיבה קונקרטית – לאנשים עם מוגבלות שכלית חשיבה קונקרטית, וקשיים בחשיבה מופשטת. הם יכולים לתאר עובדות פשוטות, אך עלולים שלא להבין שאלות שבהן הם מתבקשים להקיש בין מקרים ולהסביר מדוע עשו כך ולא אחרת לאור העובדות שהם עצמם תיארו.

4. היעדר יכולת ורבולית או אוצר מילים דל מאוד – חלק מהפגיעה של אנשים עם מוגבלות שכלית מתבטאת פעמים רבות בבעיות שפה. לחלקם אוצר מילים דל מאוד, וחלקם אינם מדברים כלל. אוצר המילים של אלו שיש להם יכולת וורבולית, אינו כולל לרוב מילים מהתחום המיני. הדבר מקשה עליהם, כמובן, לתאר את הפגיעה שחוו.

5. בתשובות לשאלות מורכבות, בהן שתי האופציות נמצאות בשאלה, נוטים רבים

מהנשאלים להדהד את האופציה השניה, הקרובה לטוֹף השאלה, משום שאותה הם זוכרים טוב יותר. אם ישנה אופציה שלישית, שאינה מוזכרת בשאלה, היא לא תובא בחשבון על ידי הנחקר.

6. אי שימת לב לפרטים שמבחינתם אינם רלוונטיים לתקיפה עצמה – לדוגמה: כמה מנעולים היו על הדלת הראשית? האם היו אדניות על החלון?

7. בעיות בהתמצאות במרחב – בעיות בהבנת מושגי מרחב כימין-שמאל, צפון-דרום, למעלה-למטה, מקדימה-מאחור וכד'. אמינותה של תשובה לשאלה, הדורשת התמצאות מרחבית, מוטלת בספק.

8. שימוש בביטויים או בסלנג – אנשים עם מוגבלות שכלית שומעים מדי פעם ביטויים, והם מאמצים אותם ומשתמשים בהם, אך לא באופן מדויק. לדוגמה, השימוש בביטוי הסלנג "אני מתה עליו", שמשתמשים בו כדי לבטא חיבה, עלול להתפרש על ידיהם כביטוי שלילי, משום שיש בו את המילה מוות.

9. דו־לשוניות – אנשים עם מוגבלות שכלית שמבינים ו/או דוברים שתי שפות, מתקשים לבצע את המעבר בין שתי השפות. שימוש בשתי השפות גם יחד, עלול לבלבל אותם, קל וחומר אם למילים יש משמעות בשתי השפות.

10. חשש מלהיתפס כלא יודע, במיוחד כשהשוואל הוא שוטר – אנשים רבים עם מוגבלות לא יאמרו "איני יודע", אלא יענו בכל מחיר, גם אם התשובה אינה נכונה, משום שלא יעזו לומר לחוקר שאינם יודעים את התשובה לשאלה.

11. רצון לרצות את השואל, כמו גם הנחה לפיה אדם במדי משטרה או בגלימת עורך-דין תמיד צודק. אלה גורמים לאדם עם מוגבלות להשיב בחיוב לכל שאלה שנשאל. למשל: שוטר קורא לחשוד עם מוגבלות את הודעתו/ה של נפגעת/ה העבירה, והחשוד מאשר אותה במלואה כדי לרצות את השוטר, או מחמת בטחון עצמי נמוך – גם אם הדברים אינם נכונים או אינם מדויקים.

12. אי רצון לשתף פעולה עם החוקר – אנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית סובלים לעיתים קרובות מדימוי עצמי נמוך מאוד, וכל מילה של החוקר יכולה להתפרש אצלם כזלזול ביכולתם או כהטלת ביקורת במעשיהם. אפילו שאלה תמימה כמו "מי מטפל בך במוסד", יכולה להתפרש על ידם כהטלת ספק ביכולתם להיות עצמאיים וכקביעה שהם זקוקים לטיפול אינטנסיבי. במקרה כזה, הם עלולים להיכנס למגננה ולטעון ש"אני מטפל בעצמי", במקום פשוט לתת את שמות העובדים במחלקה כפי שהתבקשו.

13. הפרעות התנהגות – לעיתים קרובות מתלווה למוגבלות השכלית או הנפשית גם הפרעת התנהגות. אחת מהפרעות ההתנהגות האופייניות היא פגיעה בריכוז ובקשב, המתבטאת בחוסר יכולת להתרכז בנושא אחד לאורך זמן, היסח דעת בקלות רבה, חוסר יכולת לסנן גירויים חיצוניים שאינם רלוונטיים, אימפולסיביות רבה, התנהגות המתפרשת כחוצפה וכהעזה וכדומה. הפרעות התנהגות אחרות הן ניתוק מהמציאות, מעבר ל"מציאות" אחרת, דמיונית, התנהגות אובססיבית, התנהגות ילדותית ועוד. הפרעות אלו מקשות מאוד על היכולת לחקור ולהוציא מהנחקר עדות קוהרנטית. נדרשת היכרות קודמת עם הפרעות כאלה, וניסיון קודם בעבודה עם אנשים עם הפרעות דומות.

14. זרותו של אולם בית המשפט והכללים המיוחדים לו – אנשים עם מוגבלות נפשית ושכלית עלולים להילחץ מאוד מאולם בית המשפט, משום שהכללים בו נוקשים מאוד ושונים מאשר בכל מקום אחר שהם מכירים, ומשום שהאווירה בו רשמית. בגדיהם המיוחדים של השופט ועורכי הדין, סדר הישיבה המיוחד, כללי הכבוד הנהוגים והצורך באיפוק רב, כל אלו עלולים להלחץ מאוד אנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית. לאנשים עם הפרעות התנהגות, הפרעת קשב וריכוז קשה והיעדר גבולות פנימיים ומשמעת עצמית, יש קושי גדול לעמוד בכללים ובנהלים הנהוגים בבית המשפט.

15. המפגש עם התוקף בבית המשפט – המפגש עם התוקף בבית המשפט והצורך להעיד נגדו מולו, עלולים להיות בלתי אפשריים לאנשים עם מוגבלות נפשית ושכלית, בגלל מבנה אישיות שביר במיוחד. אנשים עם מוגבלות עלולים לשתוק ולא להעיד כשהתוקף נמצא מולם, או לחזור בהם ממה שאמרו במשטרה.

16. הלחץ הכבד המופעל בחקירה הנגדית – לחץ כבד עלול לערער את ביטחונו העצמי של אדם עם מוגבלות שכלית או נפשית (שמלכתחילה מעורער יותר אצל אנשים עם מוגבלות), ועלול לגרום לו להסכים עם כל מה שיגיד הסניגור, כדי לסיים את מתן העדות במהירות.

17. הזמן הרב שעבר מאז התקיפה ועד המשפט – לעיתים עוברות שנים מרגע שהנפגע הגיש תלונה במשטרה ועד לרגע שהוא נקרא להעיד בבית המשפט. אצל אנשים עם מוגבלות, הזמן החולף הוא קריטי ליכולתם להעיד בצורה מדויקת

**האיכון לתכנון
ואחקר תחבורה
(2004) בע"מ**

**The Institute for
Transportation
Planning &
Research (2004) Ltd.**

- **תכנון תחבורה ותחזיות תנועה**
- **תוכניות אב לתחבורה**
- **בחינת השלכות תחבורתיות**
- **תכנון תחבורה ציבורית**
- **בדיקות כדאיות כלכלית**
- **שילוב מיקרו-סימולציה**
- **מערכות GIS**

רח' יגאל אלון 55א', תל אביב 67891
טל. 03-6876622, פקס. 03-6876632
E-mail: ilan-g@itpr.co.il

רח' יבנה 3, חיפה 31044
טל. 04-8669777, פקס. 04-8669555

על מה שאירע, בגלל בעיות בזיכרון לטווח ארוך, הנובעות ממוגבלותם. בנוסף, אנשים עם מוגבלות קשה אינם מסוגלים לעבד את האירוע הקשה שחוו ולהתמודד אתו, ולכן מדחיקים אותו ו"שוכחים" חלקים ניכרים ממנו. לאחר שנים, הם אינם מסוגלים לשוב אל האירוע ההוא, לעסוק בו ולחטט בכל פרטיו שוב.

18. נתק בין האירוע ובין המשפט - אנשים עם הפרעות בתקשורת מתקשים להבין את הקשר בין אירוע הפגיעה בהם שקרה בסיטואציה מסוימת ובמקום מסוים, לבין העיסוק בו באולם בית המשפט על ידי אנשים (עורכי דין, השופט) שאינם קשורים אליו ישירות. במשפט מקפידים כולם שההעדה תיעשה ללא שום הדרכה וללא שום הכוונה. אנשים עם מוגבלות שאינם מצליחים לעשות את הקשר בין הפגיעה בהם ובין ההליך בבית המשפט, עלולים שלא להבין שעליהם להתמקד דווקא בנושא זה בבית המשפט.

התאמות המאפשרות להתמודד עם הקשיים בחקירתם של אנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית

שופטים, חוקרים ופרקליטים אינם מודעים, לעיתים, לכך שהקשיים במתן העדות נובעים מהמוגבלות; חלקם מניחים כי אדם עם מוגבלות שנחקר או מעיד בדה את הדברים מלבו, אחרים מניחים כי עדותו אינה מהימנה. כך או כך, בחקירת אנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית, ובהערכת עדותם, נדרש שימוש בכלים מקצועיים, שלא תמיד נמצאים בידי המשטרה ובית המשפט.

להלן נסקור סוגים שונים של התאמות אפשריות:

1. **שימוש בדרכים שפתיות עוקפות** - במקום שימוש בתאריכים, ניתן להשתמש באירועים שיהוו ציון זמן, למשל "בשבוע שבו עברנו לגור בחיפה" "ביום שבו המורה הייתה חולה" וכד'. אלו אירועים שהאדם עם המוגבלות יכול לבחור בעצמו, כך שהם יהיו משמעותיים עבורו יותר מכל תאריך לאקוני, ויאפשרו לו להבדיל בין האירועים ולתאר כל אחד מהם בנפרד. בהמשך, ניתן לברר את התאריכים המדויקים שלהם. כך ניתן לפעול גם לגבי כמויות ולגבי מושגי מרחב.

2. אנשים שאין להם יכולת ורבלית כלל, זקוקים לתקשורת חלופית ותומכת, כדי שיוכלו לספר את אשר אירע להם. אלו מביניהם המשתמשים

בתקשורת חלופית בחי" היום-יום שלהם, יגיעו לחקירה ביחד עם מלווה התקשורת שלהם או קלינאי תקשורת מבית הספר בו הם לומדים. שימוש בתקשורת חלופית יכול להעשיר גם את אפשרויות הביטוי של אנשים עם מוגבלות שכלית, שמפאת מוגבלותם יש להם אוצר מילים דל מאוד. (ראו גם פרק "שימוש בתקשורת חלופית ותומכת בחקירה")

3. אין לשאול אנשים עם מוגבלות שכלית שאלות שבגופן מופיעות **מספר אופציות לתשובה**, מאחר שיש חשש שהם יבחרו להדהד את התשובה הקרובה יותר לסוף השאלה.

4. כשאדם עם מוגבלות שכלית משתמש בביטוי שנראה לא מקביל ליכולתו השפתית הכללית, יש חשש שהוא משתמש בו מבלי להבין אותו עד תום. אי לכך, יש לבדוק באמצעות שאלות הבהרה, **למה בדיוק הוא התכוון**. לדוגמה, אם הנפגעת אומרת על האדם שתקף אותה שהיא "מתה עליו", יש לשאול אותה מה הייתה אומרת לו אם היה יושב כעת מולה. אם היא אומרת שהייתה מקללת אותו שימות, ברור לנו שהיא רואה בביטוי "למות על..." ביטוי שלילי, למרות שהשימוש בו בסלנג, הפוך.

5. כשחוקרים אומעים אדם עם מוגבלות שכלית או נפשית **שדובר שתי שפות, יש להשתמש רק באחת מהן**, ולבחור בזו שבה הוא שולט טוב יותר. אין לשבץ במשפטים מילים בשפה השנייה.

6. חדר נעים, ישיבה של החוקר לצד הנפגע כשהוא ללא מדים והסבר שגם אי ידיעה או אי הבנה

יתקבלו בהבנה, יכולים לסייע רבות. תגובתו של החוקר לפעם הראשונה בה יגיד הנחקר "אני לא יודע", תקבע האם הוא ירגיש בנוח לומר זאת שוב כשיזדקק.

7. אנשים עם מוגבלות שאולם בית המשפט עלול להפחיד אותם מאוד, צריכים להעיד **בלשכת השופט**, ללא אלמנטים טקסיים, ובדלתיים סגורות.

8. בדרך כלל **אין להעיד אנשים עם מוגבלות בנוכחות הנאשם**. בכל זאת, ישנם מקרים בהם כדאי להעיד אותם בנוכחות הנאשם, במיוחד כאשר העד סובל מליקוי תקשורת חמור שאינו מאפשר לו לקשר בין אולם המשפט לאירוע הנדון, וכאשר עבר מאז האירוע זמן רב מאוד. במצבים אלו, נוכחותו של הנאשם יכולה להזכיר לעד עם המוגבלות את האירוע, ולגרום לו לתאר אותו. ניתן לעשות זאת במקרים בהם אין חשש שהמפגש עם הנאשם יפחיד את העד עד כדי נזק לעדות או לו עצמו (שתיקה של העד או התדרדרות נפשית שלו).

9. רצוי מאוד שלפני שהעד עם המוגבלות יעלה להעיד, יעיד בפני בית המשפט **עד מומחה**. העד המומחה יגדיר את מוגבלותו של העד, יתאר את האפיונים המיוחדים לתסמונת המדוברת ויסיביר לבית המשפט את השפעתה האפשרית על עדותו של אותו אדם. העד המומחה יוכל להנחות את בית המשפט כיצד לחקור את העד ובאלו התאמות להשתמש, כדי שהעדות תהיה קוהרנטית.

10. **מרחק קצר של זמן** בין האירוע לחקירה במשטרה, ובין החקירה למתן העדות במשפט, הינו קריטי לקבלת הגרסה האוטנטית ביותר. במקרים בהם יש חשש שהעד עם המוגבלות ישכח פרטים חשובים, ניתן לבקש זיכרון הליכים והעדה מוקדמת של העד עם המוגבלות.

התאמות אלה חיוניות לעריכת משפט הוגן, והן מופיעות בחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), התשס"ו-2005, אשר נכנס לתוקפו בחודש דצמבר 2006.

השימוש בתקשורת חלופית ותומכת בחקירה

החשש מסוגסטיביות

תקשורת חלופית ותומכת היא כלי חשוב מאוד, ולעיתים קרובות, לקיום חקירה. עם זאת, היא גם

כלי שיש להיזהר בשימוש בו, משום ששימוש לא נכון עלול להדריך את הנחקר ולכוון אותו, ובכך לזהם את החקירה ולחבל בה.

ערכת תקשורת חלופית טובה כוללת מאות תמונות במגוון נושאים, וניתן להתאים אותה לנחקר על פי מידת מוגבלותו. הערכה כוללת: סמלים, ציורים, צילומים, וכן בובות רגילות ובובות אנטומיות. יש להשתמש בסמלים ובציורים, ולמעט מאוד בשימוש בבובות, מתוך הבנה שהשימוש בבובות הוא סוגסטיבי יותר. כשנחקר רואה בובות גבר ואישה, סביר להניח שייח את בובת האישה ומעליה את בובת הגבר, מאחר שזו תנוחה שהוא כנראה ראה, ולא דווקא משום שהוא מנסה לתאר אירוע שקרה לו. גם כאשר עושים שימוש בתמונות, יש להשתמש בתמונות רבות (ככל שיכול הנחקר) בזמנית, ולדאוג לכך שהתמונות המוצגות לנחקר תהיינה מתחומים רבים. ככל שמספר התמונות גדול יותר, וככל שיש בו נושאים רבים יותר, הסיכוי שהחקירה מודרכת קטן, משום שהוא מאפשר מגוון רחב יותר של אופציות לתשובה על כל שאלה.

ערכת התקשורת החלופית של ארגון בזכות

במהלך השנים האחרונות בהן ליווה ארגון בזכות מאות מקרים של אנשים שנפגעו מעבירה, הוא פיתח ערכת תקשורת שמסייעת לאנשים שאינם ורבלים להתבטא ולתאר בחקירה את אשר עבר עליהם. הערכה כוללת מגוון רחב של תמונות, המחולקות על פי נושאים: איברי גוף, רגשות, פריטי לבוש (כולל פריטי לבוש אופייניים לבדואים, למשל), רהיטים, כלי נשק וכלי משחית אחרים, תספורות ותסרוקות שונות, בעלי מקצוע, כלי רכב, מאכלים, תנוחות בקיום יחסי מין, חבלות גופניות, פעלים שונים ותמונות הממחישות את ההליך המשפטי. חלק מהתמונות מצוירות, ואחרות מצולמות. בנוסף, יש בערכה ארבע בובות, שתיים של גברים ושתיים של נשים. בימים אלו אנו מרחיבים את התמונות שיש לנו בתחום המשפטי, ומתעתדים לפתח תמונות או סמלים, גם לביטויים כמו: כתב אישום, דלתיים סגורות, עסקת טיעון וכד'.

שימוש בלוח אותיות

השימוש בלוח אותיות הוא הטוב ביותר, במידה שהאדם עם המוגבלות מסוגל להשתמש בו. אנשים עם מוגבלות אשר אינם מדברים אך קוראים ויכולים לצרף אותיות למילים תוך הצבעה

על לוח אותיות, יכולים להיעזר בלוח כזה בעת שהם נחקרים או מעידים. גם אנשים המשותקים בארבעת גפיהם, אך מניעים את ראשם לאות "כן" או "לא", כאשר מצביעים על אותיות עבורם, יכולים להיעזר בלוח אותיות. מאחר שתהליך קבלת התשובות בדרך זו הוא איטי, מסורבל ומייגע, השאלות שיש לשאול הן אלה החשובות ביותר לעצם החקירה, ויש לנסח אותן כך, שלא תידרשנה תשובות מורכבות וארוכות. החוקר, שאינו מכיר אנשים עם מוגבלות בתקשורת, זקוק לעזרה מקצועית בניסוח השאלות, כדי שהנחקר יצליח לתאר את כל השתלשלות האירועים במינימום מאמץ.

אזכור תקשורת חלופית בחוק

התקשורת החלופית והתומכת הוכרה ככלי לגיטימי בחקירה ובהעדה. בחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), התשס"ו 2005 נכתב כך:

"ראה בית המשפט כי עד העומד להעיד בפניו או המעיד בפניו הוא אדם עם מוגבלות, וכי מסירת עדותו בדרך הרגילה עלולה לפגוע בו או לפגום בעדותו, רשאי בית המשפט להורות... על גביית העדות באחת או יותר מהדרכים המפורטות בפסקאות (1) עד (10):... (7) הסתייעות באמצעים של תקשורת חלופית או תקשורת תומכת, לרבות הסתייעות בבני אדם, בעזרים ממוחשבים, בלוחות תקשורת, בתמונות, בסמלים, באותיות או במילים;..."

חוק הליכי חקירה והעדה

(התאמה לאנשים עם מוגבלות

שכלית או נפשית), התשס"ו-

2005

בחודש נובמבר 2005 התקבל החוק להתאמת הליכי חקירה והעדה של אנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית. בחודש דצמבר 2006 הוא נכנס לתוקף. מדובר בחוק מתקדם ומקצועי מאוד, שמאפשר הליך הוגן לאנשים עם מוגבלות.

עיקרי החוק

1. חקירת אנשים עם מוגבלות שכלית תיעשה בידי חוקר מיוחד, שיש לו הידע והמיומנות בחקירת אנשים עם מוגבלות שכלית. חקירתם של אנשים עם מוגבלות נפשית, תמשך להיעשות על ידי חוקרי המשטרה הרגילים.

2. חקירת אנשים עם מוגבלות שכלית ונפשית תתועד בווידיאו.

3. במקרים מיוחדים, בהם האדם עם המוגבלות אינו יכול להעיד בשום אופן במשפט, הוא לא יעיד, וקלטת החקירה תשמש במקום העדות.

4. לפני העדה של אדם עם מוגבלות שכלית או נפשית, יעיד בבית המשפט עד מומחה, שיתאר את המוגבלות ואת השפעתה האפשרית על ההעדה.

5. החוק מציע מגוון התאמות, שניתן להשתמש בהן כדי לאפשר לאדם עם המוגבלות להעיד עדות קוהרנטית: העדה שלא בפני הנאשם, העדה כשעורכי הדין והשופט אינם בלבוש טקסי, העדה בלשכת השופט או בכל מקום אחר, הסתייעות בתקשורת חלופית, העדה בדלתיים סגורות, נוכחות של מלווה שינסוך ביטחון בעד עם המוגבלות והסתייעות ביועץ שיסייע לבעל הדין בחקירת העד.

6. אמצעי התקשורת החלופית הינו לגיטימי לשימוש בחקירה במשטרה ובהעדה בבית המשפט, וניתן להשתמש בו עבור אנשים עם כל מוגבלות (לא רק שכלית, אלא גם אם המוגבלות היא רק פיזית-תקשורתית).

החוק נכנס לתוקף בדצמבר 2006, ויוחל בהדרגה על עבירות מין ואלימות. הוא יופעל באופן מלא בתוך ארבע שנים ממועד זה.

ארגון בזכות מלווה, ללא תשלום, אנשים עם מוגבלות שהם צד להליך הפלילי. אנו מלווים את האדם במהלך החקירה במשטרה ולאורך ההליך המשפטי, ומייצגים לחוקרים, לעורכי דין ולשופטים לגבי ההתאמות הדרושות לחקירתו ולהעדתו. בין היתר - אנו מיידעים את חוקר המשטרה בדבר

משמעות מוגבלותו של האדם והשפעתה על החקירה ואודות הדרך הנכונה לחקירתו/ה של המתלוננת/ה או החשודה; אנו מסייעים בחקירת אנשים עם מוגבלות שכלית קשה או מוגבלות קשה בתקשורת; אנו מייצגים לעורכי דין ולפרקליטים הפונים אלינו בעת שהם מייצגים אנשים עם מוגבלות, אנו מסייעים להם ביצירת קשר עם לקוחות שהם אנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית, בהכרת היכולות שלהם וכיצד להשתמש נכון ביכולות אלה במהלך ההעדה בבית המשפט, כדי שעדותם תהיה קוהרנטית; אנו מציעים חלופות מעצר, מחמת חוסר התאמתם של בתי המעצר לחשודים עם מוגבלות; אנו מלווים את האדם במהלך המשפט, ומסבירים לו/ה אודות שלביו השונים; אנו פונים לבית המשפט בבקשה לבצע התאמות, אשר יענו על צרכיו/ה של עד/ה עם מוגבלות; לבקשת המשטרה או הפרקליטות, אנו נותנים חוות דעת מומחה, המוגשות לבית המשפט, בנוגע לאופי המוגבלות של העד/ה והשפעתה על החקירה במשטרה והעדות בבית המשפט. כמו כן, אנו עורכים השתלמויות בנושא זה לחוקרי משטרה ולפרקליטים.

בית שק"ל החדש בבנייה

בימים אלה מוקם המרכז החדש לתעסוקה שיקומית של שק"ל ברחוב יד חרוצים 11 בירושלים. יעבדו בו באופן קבוע 200 אנשים עם מוגבלויות ב־7 פסי ייצור, ביניהם: ייצור נרות, קרטונים, סבונים, מלאכות יד יצירתיות, אריזות פלסטיק ודיזור. רבים נוספים יקבלו הכשרה תעסוקתית במקצועות שונים. עד הקיץ הבא צפויים לעבוד למשכן הקבע כל המפעלים המוגנים של שק"ל, ההכשרה לעבודה נתמכת, משרדי העמותה, חדרי טיפול, חדרי פעילויות, ספרייה ועוד.

